
NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

A házassággal kapcsolatos migráció szabályozása az Egyesült Királyságban

Carver, Natasha: 'For Her Protection and Benefit': The Regulation of Marriage-Related Migration to the UK = Ethnic and Racial Studies, Vol. 39, 2016, No. 15, 2758–2776. p.

A házasságok tekintetében kettős mérce alakult ki az Egyesült Királyságban. Ha a házasság két brit (vagy EU) állampolgár között jön létre, akkor az nem más, mint egy szerződés, amelynek megkötésében az állam közreműködik. Ha azonban az egyik fél nem brit (és nem is EU) állampolgár, a házasság egyfajta jogállapottá válik, amelyet egy akadémikuskodó, mindenbe belekíváncsiskodó állam igyekszik kontrollálni. A szerző véleménye szerint a szabályozásnak ez a kettőssége a „brit nemzeti karakter” etnikai percepciójában gyökerezik, a „más” (bőrszínű vagy vallású) migránsokra pedig fenyegetésként tekintenek. A brit történelem során a nőket különösen sok diszkriminatív rendelkezés sújtotta a külföldiekkel kötött házasság terén. A cikk célja, hogy történelmi perspektívába helyezze és megvizsgálja a törvényi szabályozásban tetten érhető társadalmi (nem- és etnikumspecifikus) értékítéleteket és a szabályozás mögött meghúzódó politikai szándékot.

Az 1753-as házasságról szóló törvény rögzítette először az állam szerepvállalását a házasságkötésben. A törvény meghatározta az életkor alsó határát, előírta, hogy a vérrokonság foka szerint kik köthetnek házasságot, és csak azon házasságokat ismerte el, amelyek az egyház, illetve az állami közigazgatás berkein belül kötettek. Nem határozta meg azonban a házasság célját – és ez ma sincs másként. A brit állampolgárok összeházasodhatnak úgy is, hogy valójában sosem kívánnak együtt élni vagy elhálni a házasságot. Házasodhatnak adózási vagy örö-

kösödési okokból, esetleg gondoskodás céljából. Nem szükséges, hogy a házasság szerelmi, érzéki, stabil, hűséges, tartós vagy elégedett kapcsolat legyen. (Ebből a felsorolásból azóta is csupán a tartósságra vonatkozó kitévelt módosította az 1969-es válási törvény, amely meghatározta, hogy mennyi idő után bontható fel egy házasság.) 2014 márciusa óta az azonos neműek házasságát is lehetővé teszik a brit törvények, amit átvetettek a házassági bevándorlással kapcsolatos szabályozásba is.

Az elmúlt hatvan évben az Egyesült Királyságban jelentősen átalakult a házasság intézményének megítélése és gyakorlata. A házasságkötés időpontja kitolódott, a válások száma pedig drámaian megnőtt. Sokan egyáltalán nem kívánnak házasságot kötni. Egyes kutatók ezt a tendenciát a hagyományos kenyérkereső férfi/háztartásbeli nő modell racionális eltörléseként üdvözik, amely a szexualitást többé már nem a szaporodáshoz, illetve a házasság intézményéhez köti. Mások a romantikus szerelem előtérbe kerülésére hívják fel a figyelmet. Ugyanakkor az Egyesült Királyságban a házasság alapvetően két ember magánügye, és ennek a házasságnak az okát és célját az állam nem firtatja. Nincs tehát olyan házasságideál, amelyre törvényileg rászorítanák a brit állampolgárokat.

Az EGT-országok állampolgárainak joguk van belépni az Egyesült Királyságba és magukkal hozni EGT- vagy nem EGT-állampolgár házastársukat is. Nemzetek fölötti intézmények és jogrendszerek garantálják ahhoz való jogukat, hogy házastársukkal együtt szabadon mozgoghassanak; nincsenek anyagi vagy egyéb megkötések. A brit állam azonban nem szívesen engedelmeskedik az uniós szabályozásnak abban az esetben, ha a házastárs nem EGT-állampolgár. Az EGT-országok állampolgárait az Egyesült Királyság „hasonszőrűnek” tekinti, ezért a velük kötendő házasságokat nem érzékeli veszélyforrásként. Amikor azonban olyan házastársak vándorolnának be az Egyesült Királyságba, akik anyagiilag nem függetlenek és várhatóan tovább gyarapítanak a bevándorlótól leszármazó, a „brit nemzeti karaktert” felhígító lakosok számát, az állam igyekszik ezt törvényekkel kivédeni.

Az ilyen jellegű, etnikai alapú, nemzetvédő törvényeknek mindig is az egyik alappillére volt, hogy a nőkre jogi értelemben cselekvésképtelen, illetve eltartott állampolgárokként tekintettek, akik helyett az

államnak kell felelősen cselekedni. A nők azon képessége, hogy „átörökítsék” a nemzeti identitást, sokáig a családi állapotuk függvénye volt. A brit nők egészen 1983-ig nem adhatták tovább gyermekeiknek a brit állampolgárságot, sőt 1949-ig ők maguk is elvesztették azt, amennyiben „szándékosan mentek hozzá egy külföldihez”. A nem fehér brit nők, különösen az ázsiai felmenőkkel rendelkezők csak bizonyos megszorítások mellett mehettek hozzá nem brit férfihoz. A szabályozás célja az volt, hogy korlátozza a házastársi alapon történő bevándorlást a transznacionális közösségekben, illetve azon etnikai kisebbségek körében, amelyek nem Európából származtak és már eleve nagy számban voltak jelen az Egyesült Királyságban (pl. az ázsiaiak).

Ha áttekintjük a külföldiekkel kötött házasság szabályozásának történetét az Egyesült Királyságban, sok érdekességre bukkanunk. Az 1844-es honosítási törvény előtt a nem brit partnerrel kötött házasságot nem szabályozták különösebben, és nem járt semmilyen következménnyel az állampolgárságra nézve. Az 1870-es honosítási törvény azonban külföldivel kötött házasság esetén automatikusan megfosztotta a nőket brit állampolgárságuktól. Ráadásul a házas nőket azonos jogi kategóriába sorolta a gyermekekkel és az örültekkel. Ők – mint jogilag cselekvőképtelen személyek – se lemondani nem tudtak az állampolgárságukról, se továbbadni azt, az állampolgárság tehát az apán keresztül szállt át a törvényes gyermekekre egészen 1948-ig.

Az 1948-as nemzetiségi törvény igyekezett tiszta vizet önteni a pohárba a számos gyarmattal és külterülettel bővült Egyesült Királyság állampolgársági gyakorlatát illetően. Így is maradt azonban egy köztes kategória, amely az „állampolgársággal nem rendelkező brit alattvalókra” vonatkozott, ráadásul a törvény nyomán akadálytalanul beáramolhattak Nagy-Britanniába a Brit Nemzetközösség polgárai. A váratlan migrációra reagálva két migrációs törvény született a 60-as években, amely a házastársi migrációt is érintette. A nagyszámú bevándorlóra fenyegetésként tekintettek: féltették tőlük a szolgáltatásokat, a lakhatási, az iskoláztatási és a foglalkoztatási lehetőségeket, és attól tartottak, hogy felhígul a nemzet. A szabályozás ismét különbséget tett nők és férfiak között. A brit állampolgárságú férfiak továbbra is behozhatták az országba külföldi feleségüket vagy menyasszonyukat, de gyakran

hosszadalmas adminisztratív procedúrán vagy megalázó vizsgálatokon kellett átesniük (pl. a dél-ázsiai nők esetében szüzességi vizsgálaton). A nem nemzetközösségi férjet választó nőknek azt kellett bizonyítaniuk, hogy a férjükhöz való odaköltözés elfogadhatatlan mértékű nehézséggel járna számukra. 1977-től, az „elsődleges szándék” szabályának bevezetésétől kezdve a kérvényezőknél azt kellett igazolniuk, hogy a házasság elsősorban nem azért kötötték, hogy a férj az Egyesült Királyságba költözhessen. Bevezettek továbbá egy 12 hónapos próbaidőt. 1980-ban az új konzervatív kormány megerősítette ezt a szabályozást: csak brit születésű (vagy brit születésű szülővel rendelkező) nők hozhattak be külföldi férjet vagy vőlegényt. A nők elleni diszkrimináció megszüntetése érdekében 1985-től kezdve 1997-ig a férfiakra is ez a szabály vonatkozott. Ebben az időszakban leginkább a házasság célja körül folyt a vita, azaz, hogy elrendezett házasságok alapján ne léphessenek be külföldiek az Egyesült Királyságba.

1997-től 2010-ig a munkáspárti kormányok egyre liberálisabb politikát folytattak a gazdasági migrációt illetően, ugyanakkor egyre szigorúbb intézkedéseket vezettek be a családi bevándorlásra vonatkozóan. A céljuk az volt, hogy a harmonikus közösségi együttélés érdekében ne csak számszerű, hanem minőségi migrációkezelés történjen. Ezekben az években a kormány támogatta a képzett munkaerő gazdasági célú bevándorlását, hogy az ország élvezhesse ennek gazdasági előnyeit, viszont a családi alapon történő bevándorlást tovább szűkítette. Habár ez a szabályozás a nemek szempontjából semleges volt, mégis ott rejtett benne a mögöttes feltételezés, hogy a kenyérkeresők inkább férfiak, míg a nők inkább eltartottak (a férjük vagy az állam terhére). A 90-es években ugyanakkor nagyon sok szó esett a bevándorlási család két fajtájáról: az ál menedékkérőkről és a juttatásokra utazókról.

2000 óta is számos olyan intézkedés született, amelynek konkrét célja annak megakadályozása volt, hogy a nemkívánatos migránsok házasság útján letelepedjenek az Egyesült Királyságban. A 2014-es jogszabály arra kötelezte az anyakönyvvezetőket, hogy jelentsenek a külügyminiszternek minden olyan küszöbön álló házasságkötést, amelyben nem uniós állampolgár is érintett. Emellett 2003 óta létezik a „nincs csere” szabály, melynek értelmében a 6 hónaposnál rövidebb (turista)

vízummal rendelkezők nem kérvényezhetik a maradást azzal az indokkal, hogy időközben házasságot kötöttek. 2012-ben a próbaidőt is 5 évre emelték, és ez alatt az idő alatt a hivatali dolgozók részletes kritériumok alapján (pl. közös utódok, együttélés és közös jelzalog) háromszor ellenőrzik a házasságot. A nem uniós féllel kötendő házasság alsó korhatárát 16-ról 21 évre emelték az érdekházasságok kivédése végett. 2012-ben azt is kikötötték, hogy az egyesült királyságbeli eltartó házastársnak legalább évi 18.600 font keresetet vagy 64.000 fontnyi megtakarítást kell felmutatnia öt és fél éven keresztül. Ez az összeg jelentősen meghaladja a minimálbért, ami a női-férfi fizetések közötti egyenlőtlenségeket, illetve a kisebbségi munkavállalók eleve alacsonyabb béreit figyelembe véve különösen a nőket és az etnikumokat sújtja. 2007-ben egy „Élet az Egyesült Királyságban” c. tesztet is bevezettek, amit 2013-ban történelmi ismereteket firtató kérdésekkel egészítettek ki. 2010 óta pedig angol nyelvtudással is rendelkeznie kell annak, aki házastársi alapon kívánja megszerezni a brit állampolgárságot.

Összességében tehát elmondható, hogy míg az Egyesült Királyságon belül, brit állampolgárok között létrejött házasságok minőségéhez az államnak nincs sok hozzáfűznivalója, nem uniós partner esetében a házasságnak egy ideális szerelmi kapcsolat mintázatát kell felmutatnia. Különösen hátrányos helyzetben vannak azok a párok, ahol a nem uniós fél olyan országból érkezik, amelynek népe eleve nagy létszámban képviselteti magát az Egyesült Királyságban (pl. pakisztáni). A házasság útján történő migráció közben tartására a brit állam egy leegyszerűsített, etnikai és nemi alapon megkülönböztető eljárást alkalmaz, hogy a régi, patriarchális felfogás szerint megvédje a „brit nemzeti karaktert”.

Pethő-Szirmai Judit

Faj, etnikum és német identitás: A 2010-es futball-világbajnokság német válogatottjának bemutatása a médiában

Gehring, Jacqueline: Race, Ethnicity and German Identity: A Media Analysis of the 2010 World Cup Men's National Soccer Team = Ethnic and Racial Studies, Vol. 39, 2016, No. 11, 1962–1980. p.

2010-ben a német média büszkén számolt be a nemzeti futballválogatott sikereiről a dél-afrikai világbajnokságon, ahol a csapat bravúros játékkal bronzérmert szerzett. A tudósítások jelentős része a csapat etnikai összetételével (is) foglalkozott, hiszen a 23 játékosból 11 származott nem „tisztán” német etnikumú családból, akik mégis német színekben játszottak és németnek vallották magukat. A német állampolgársággal és annak újradefiniálásával kapcsolatos viták során a középpontba került a nemzeti válogatott etnikai sokszínűsége is. A jelen cikk a német sajtóban és médiában 2010. januártól júliusig megjelent, a politikai spektrum minden szegmensét felölelő anyagokat vizsgálja abból a szempontból, hogy milyen szerepet játszottak a „német állampolgár” és a „német nemzet” egymással versengő definícióinak kialakításában.

2000-ben megváltozott a német állampolgársággal kapcsolatos szabályozás. A cikk ezen változások három folyamányával foglalkozik a német válogatott etnikai sokszínűségét értelmező média tükrében. A szerző először is megvizsgálja, hogy hogyan jött létre egy új, hivatalos kategória a „bevándorló háttérrel rendelkezők” számára, ami lehetővé tette, hogy az állam az etnikai-faji mássággal foglalkozzon anélkül, hogy nyíltan faji alapon határozta volna meg a „németiség” fogalmát. Másrészt a szerző áttekinti a németiség esszenciájával kapcsolatos politikai vitákat. Végül górcső alá kerül az állampolgársági törvény azon kitétele, miszerint az újdonsült állampolgároknak nagykorúvá válásukkor választaniuk kell a német, illetve a szüleik állampolgársága között. A 2010-es világbajnok csapat török származású sztárja, Mesut Özil személyén keresztül a szerző azt mutatja be, hogy hogyan erősítette fel az „újdonsült németek” etnikai-faji különbözőségét ez az opciós modell. Úgy tűnik, hogy miközben a Németországban élő külföldiek számára egyre inkább elérhetővé válik a német állampolgárság, a német nemzet

továbbra is leginkább etnikailag és fajilag egységes népként tekint saját magára.

A sport, a politika és a társadalom között bonyolult kapcsolatrendszer áll fenn – nem mindig igaz, hogy a sport csupán tükröt tart a társadalomnak. A sport azonban sokszor kevésbé tűnik átpolitizált területnek, mint más társadalmi intézmények, ezért alkalmasabb arra, hogy olyan érzékeny politikai témákat, mint pl. a nemzeti identitás vagy a faj megvitatásának. A 2010-es csapat vegyes összetétele nemcsak a korábbi német válogatottak összképével nem vágott egybe, hanem azzal sem, ahogyan számos német a saját nemzetét elképzei. Mivel a csapat pont akkoriban lett ilyen sokszínű, amikor a jus soli állampolgárok első generációja elérte a nagykorúságot, a csapat sokszínűsége a német nemzet változásának is a szimbóluma lett. Miközben a politikai balközép és jobbközép arról vitázott, hogy mit jelent az, hogy „csapat”, hirtelen minden apróságnak megnőtt a jelentősége, így pl. a különböző játéktípusoknak vagy himnuszéneklési szokásoknak.

A sport már az 1800-as évektől kezdve nagy szerepet játszott a német identitás formálásában, amikor is a tornamozgalom alapvetően járult hozzá a német nemzeti öntudat kikristályosodásához és a német állam létrejöttéhez. Sajátos példa volt erre később Hitler „náci olimpiája”, illetve az NDK azon törekvése, hogy az atlétikán keresztül példás szocialista állampolgárokat neveljen. A labdarúgás azért vált különösen fontossá a németek számára, mert a II. világháború kiüresítette a hagyományos német nemzeti jelképeket. Azért is alkalmas terep a vizsgálódásra, mivel a focicsapat hatalmas népszerűségének és a tévéközvetítéseknek hála ezek a műsorok érik el a legszélesebb nézőközönséget.

A 2000-ben elfogadott német állampolgársági törvény alapjaiban változtatta meg azt, hogy hogyan válhat valaki állampolgárrá, és egyfajta korlátozott jus soli elvet vezetett be. A 2000. január 1-je után születettek feltételes állampolgárságot kaptak, amennyiben legalább az egyik szülő korlátlan tartózkodási engedéllyel rendelkezett három éven keresztül vagy rendes tartózkodási engedéllyel nyolc éven keresztül. A tartózkodási engedéllyel kapcsolatos kikötés egyébként a legnagyobb akadálya annak, hogy valaki saját jogán állampolgárságot szerezzen a 2000-es törvény szerint, ugyanis egy ilyen engedélyhez az szükséges, hogy a szülő folyamatosan alkalmazásban álljon ez idő alatt. Ez a kritérium

azt jelenti, hogy a jus soli állampolgársághoz való jog részben a kemény munka függvénye, amely alapvető német értéknek számít. Ezért aztán nem csoda, hogy a Németországban, bevándorlóktól született fiataloknak csupán valamivel több mint fele kapta meg ezen az alapon a német állampolgárságot (igaz, ez is több mint 500 ezer főt jelent). A 2000-es törvény előírja, hogy a jus soli elven állampolgársághoz jutott fiataloknak nagykorúvá válván választani kell a német állampolgárság és a szüleik állampolgársága között, tehát nem lehetnek kettős állampolgárok. Az adatok szerint az első olyan évjárat 98%-a, amely ebben a kategóriában betöltötte a 18. életévét, a német állampolgárságot választotta. Döntésük szintén nagy port kavart: sokan megkérdőjelezték, hogy mennyire érzik valóban németnek magukat, vagy esetleg valami más motiválta őket döntésükben. A kettős állampolgárság tilalma csak a „bevándorló háttérrel” rendelkező, újdonsült német állampolgárokra vonatkozik, a német etnikumú német állampolgárokra nem.

A törvény bevezetése után a német média új terminus után nézett a „külföldi” (*Ausländer*) szó felváltására, és végül a kormány hivatalos verziója ment át a gyakorlatba, azaz a „bevándorló háttérrel rendelkező” (*migrationshintergrund*). A kormány minden olyan német állampolgárt ide sorol, akinek legalább az egyik szülője vagy nagyszülője nem német állampolgár. 2010-ben Németország lakosságának kb. 10%-a (8 millió fő) rendelkezett bevándorló háttérrel. A hétköznapiakban ez a terminus azokat jelöli, akiket faji szempontból megkülönböztetnek Németországban. A német fociválogatottal kapcsolatban nem akkor lett téma a játékosok „bevándorló hátere”, amikor külföldi születésű játékosok is bekerültek a csapatba, hanem amikor olyanok jöttek, akik „nem néztek ki” németnek. Így tehát a lengyel származású, gyerekkorában átkerült Miroslav Klose és Lukas Podolski személyét egyáltalán nem övezte vita, sőt az ő esetükben pont a német gyökereket hangsúlyozták. Ezzel szemben Özil és Boateng német identitását sokszor megkérdőjelezzik, holott mindketten Németországban születtek, viszont a külsejük miatt fajilag megkülönböztetik őket. Ez is arra utal, hogy a fehér többségi etnikai csoport faji-etnikai szempontból „semlegesnek” számít, a többiek viszont megkülönböztető jegyként viselik eltérő származásukat. A „bevándorló háttérből” való származás tulajdonképpen egy eufemizmus arra, hogy

egyres németeket „másként” kezelhessenek a rasszizmus vádja nélkül. Ez a nyelvi újrafogalmazás azonban nagyon is gyakorlati következményekkel jár az elszennvedőire nézve, mivel a „bevándorló háttéren” alapuló diszkriminációt a társadalom nem tekinti „valódi rasszizmusnak”.

A 2000-es évek kezdetétől a Német Labdarúgó Szövetség egyik fő prioritása az volt, hogy minél több külföldi származású játékost toborozzon a csapatba. Így fordulhatott az elő, hogy 2010-ben a német válogatott 23 játékosa közül 11 akár más ország színeiben is pályára léphetett volna. A média és a politikusok egyaránt ódákat zengtek a csapat multikulturális jellegéről (a szélsőjobbot leszámítva). A balközép gyakran „M generációként” hivatkozott a csapatra (M, mint multikulturális), amely egyfajta romantikus metaforaként azt jelképezte, hogy a német közösség egy olyan szép jövő előtt áll, amelyet nem a közös vér, hanem a közös célok határoznak meg. A jobbközépen Angela Merkel kancellár a külföldiek sikeres integrációjának mintájaként emlegette a csapatot. A balközép az új játéktílus „etnikai eredetét” hangsúlyozta, és ezáltal a játékosok „kötőjeles” identitását erősítette, azaz afrikai-németségüket vagy éppen török-németségüket. A balközép ezzel tulajdonképpen azt kívánta demonstrálni, hogy a diverzitás milyen hozzáadott értéket képviselhet a német társadalomban. Ezzel ellentétben a jobbközép számára a csapat összetétele azt igazolta, hogy a „jó bevándorlók” levetkőzték a származásukból adódó különbségeket, és igaz németekké váltak. A jobbközép tehát azokat a bevándorlókat öleli a keblére, akik az integrálódás mellett döntenek, keményen dolgoznak, és ennek köszönhetően maguk is németté válnak. Szerintük a játékosok sikere azon múlt, hogy hajlandóak voltak asszimilálódni, nem pedig kettős etnikai identitásukon: nem játszanak másképp azért, mert török-németek vagy ghánai-németek, hanem pont azért sikeresek, mert úgy játszanak, mint a németek. A jobbközép számára tehát a nemzeti válogatott sikere a honosítás folyamatának beteljesedése.

Mesut Özil személye ebből a szempontból különösen érdekes. Özil harmadik generációs török bevándorló Németországban, aki túl idős volt a 2000-ben bevezetett jus soli állampolgársági programban való részvételhez. A 2010-es világbajnokság kapcsán Özil úgy döntött, hogy a német válogatottban kíván játszani, amivel felvillanyozta, de meg is lepte a német szurkolókat. Özil ugyanis gyakorló muzulmán, aki a nemzeti himnusz alatt a